

§4.5 ПСИХОЛОГІЯ: РЕДУКЦІЯ ВІД НАУКИ ПРО ДУШУ ДО НАУКИ ПРО ПСИХІКУ (Савчин М.В., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

Вступ. У сучасну епоху переважає погляд, згідно якого релігія і наука знаходяться по різні боки барикад, їх підходи до розв'язання проблем не перетинаються. Поширеною є перебільшена віра в науку та одночасно, зневага до релігії. Але якщо «наука досліджує вік скель, то релігія – скелю віків; якщо наука вивчає, як рухаються небеса, то релігія – як людині перейти на небеса» [1, С.115]. На рівні методології у психологічній науці культивується методологічний плюралізм, часто реалізується постмодерністська методологія, яка орієнтує на релятивізм у трактуванні внутрішнього світу людини [2], неадекватне уявлення про внутрішній світ (душу) людини, трактуючи його без духовного Я, що, наприклад, виразно проявляється у психоаналітичній концепції [3]. Модерністський та постмодерністський підходи до психології як усічені методологічні підходи до вивчення людини чинять опір психологічній науці через свою схильність до «прихованих цінностей», вони радше хотіли б втиснути психологію в контур своєї ідеології [4]. Жодна наукова і життєва істини не є самодостатніми, оскільки світ не є простим (Блез Паскаль). Будь-яка істина, відокремлена від супровідних інших істин є напівправдою.

Ми живемо в добу психології, коли проявляється надмірна віра в психологічну науку і люди спрагли психологічних знань, особливо в ситуації війни, прагнуть придбати книги з порадами для самопомогі і в такий спосіб поглибити психологічні уявлення про себе, зрозуміти свої екзистенційні переживання та знайти шляхи розв'язання життєвих проблем. Одночасно слід бути критичним до ідей, які у ній культивуються та з'ясовувати витоки редукції та

натуралізації внутрішнього світу людини, які спостерігаються в багатьох сенсах, бо ідеї та поради, що викладаються в монографіях, підручниках та популярних книгах з психології, є неоднозначними, не цілком прийнятними, інколи навіть суперечливими щодо реальної автентичної природи людини. Вони є певною мірою тенденційними, бо в них відображаються культивовані автором методологічні принципи і теорії. Автори концепцій не завжди враховують об'єктивні «обмеження сучасної психології» в дослідженні внутрішнього світу людини. Джерелом помилок є схильність вченого-психолога дещо спрощувати (редукувати), а відтак, спотворювати реальність та пристосовувати її до своїх теоретичних уявлень, схильність до самообману та універсалізації власного досвіду взаємодії із світом і вибудови власного внутрішнього світу як єдино можливого правдивого та реального варіанту.

Наукові результати психології не є нейтральними щодо доктринально-етичного змісту. Психологічна наука не може уникнути метафізичних та етичних проблем у дослідженні внутрішнього світу людини та соціального світу. «Не визнаючи потенційних помилок у власному мисленні, ми потрапляємо в небезпечну зону надмірної впевненості, коли вчений пропускає свої ідеї крізь фільтр професійного егоцентризму [5]. Цінності прямим чином впливають на стан розгляду проблеми у психології, зокрема, на вибір теми дослідження, прикладних аспектів, на маркування явищ. Вірування дослідника вимагають шанобливої уваги, бо вони закладені в сам процес пошуку [6]. Це ж стосується постановки і шляхів вирішення завдань психологічної науки, яка має велике минуле, але коротку історію. Важливою передумовою адекватного знання щодо людської психіки та особистості є духовна віра психолога.

Виклад основного матеріалу. Методологічні завдання психології полягають у відкритому і неупередженому

розгляді та вивченні об'єктів, котрі не мають ні фізичної величини, не володіють фізичним рухом, за яким можна спостерігати, проте їм притаманні властивості, які можемо досліджувати та завдяки чому отримувати важливі для науки і практики відомості про внутрішній світ людини [7; 8]. Психологія має бути відкритою до того, що є реальним і справжнім у внутрішньому світі людини, не може уникнути метафізичних та етичних проблем людини та її життя у соціальному світі.

У сучасній психології часто відстоюється спрощений підхід до аналізу психологічних феноменів (редукціонізм), розглядається людський досвід *нічим іншим*, як сукупність досвіду різних видів поведінки, чи як результат оперантного навчання, чи наслідок збудження нейронів, чи як результат когнітивного опрацювання інформації [9]. Як правило, психологи не задумуються над проблемним характером їх основних припущень. Вони наполягають на тому, що факти й цінності зовсім не схожі між собою поняття, а тому вважається, що наука працює з фактами, а релігія – з цінностями [10].

У психології, як і в кожній науці, розрізняють онтологічний (природу буття) та епістемологічні (природу пізнання) способи мислення, що зумовлює уявлення про об'єкт дослідження. Зазначені підходи розглядаються відносно незалежними, хоч «виявляється, що уже класичні мислителі, серед яких мудреці зі сходу (жреці), Еклезіаст у старому заповіті, давньогрецькі філософи Платон і Арістотель, стоїки та середньовічні мислителі мали інакший підхід до наукового методу, ніж пропонує сучасність. Для них якраз реальність визначає методологію і спосіб пізнання, визначає, що є реальність і що слід вважати знанням..... Це означає, що онтологія визначає епістемологію, а наперед визначене епістемологічне не може визначати онтологію» [11, С. 101 – 102].

Теоретична «психологія багата на описи та аналіз природи психіки, теорії розвитку і виховання та одночасно

бідна на розуміння справжньої реальної особистості, яка проживає своє життя у фізичному тілі та одночасно є частиною соціуму» [12]. Стратегічною помилкою як дослідницької психології (research psychology), так і культивованих теорій особистості є труднощі в поясненні головних причин певних типів поведінки людини, оскільки не враховують найголовнішу істину, апіорі (найголовніший чинник), а навпаки, надають головної ваги вторинним чинником. Фактично у такий спосіб вона невтомно і послідовно огрублює реальність внутрішнього світу людини. Сучасна дослідницька психологія претендує на дослідження практично всіх рівнів (пластів) психічного [13]. Вона запропонувала свій погляд щодо надійної основи розуміння людського буття й покращення суспільства без релігії [14]. Вона не враховує того факту, що духовне є визначальним складником внутрішнього світу особистості, а духовна сфера трансцендентного походження детермінує цей світ та життя людини в ньому.

У психологічній науці існує проблема знання, зокрема, дослідження його сутності, структури та видів, істинності чи неістинності, процесу його набуття й способів його використання на практиці. «Знання та його застосування не є нейтральним щодо теорії та методології» [15, С. 246]. Так, у логічному позитивізмі стверджується, що правдиве знання має лише дві форми: аналітичні істини, логічно правдиві за визначенням, та емпіричні істини, встановлені з допомогою спостереження. Але «світоглядні припущення неможливо повністю усунути із соціально-наукового пошуку, причому «норми ніколи не впливають лише з інформації» [16, С. 191]. У психології диференціюється помотетичне та ідеографічне знання. Перше стосується широких принципів побудови знання та систематизації фактів і формулюються на основі систематичного дослідження людей, а друге здобувають психологи, що працюють у сфері диференційної та клінічної

психології і стосується розуміння індивідуальних відмінностей, ґрунтується на досвіді конкретних прикладів.

У ХХІ ст., як і у ХХ ст. у психології продовжує переважати натуралістична та редукціоністська методологічні орієнтації, атомістичне та детерміністське розуміння людської природи [17; 18; 19]. Це призвело до того, що у самій психології відбулася редукція її предмету, яка постаючи як наука про душу, поступово стала наукою про психіку. Поширеним виявилось спрощене уявлення про внутрішній світ людини без духовного начала, нехтування моральною проблематикою або зведення моральності до соціальної моральності та одночасне нехтування моральністю духовної природи. Це призвело до того, що дослідницька психологія не зосереджується на найголовніших душевних проблемах людини. Поза увагою психології виявилися фундаментальні конструктивні екзистенції людини – духовна рефлексія і духовне споглядання, одухотворені страждання, смирення та каяття тощо. Це означає, що найголовніша мета і завдання методологів та теоретиків психології – повернути первинне уявлення про психологію як науку про душу, а не тільки розглядати її як науку про психіку. Завдання розвитку психологічної науки полягає в тому, щоб відновити тривалу традицію духовної (християнської) психології, причому в якій віра не зводиться до загальної релігійності, яке має незначну глибину й не має достатньо ресурсу, щоб зрозуміти й спасти реальних людей, що є поневолені гріхом і смертю [21; 22].

Згідно духовної парадигми «людське серце завжди перебуває у площині залежності від Бога – чи то в свідомому наверненні до Нього, чи то в тому, що воно наосліп відвертається від нього й схиляється до іншого об'єкту своїх бажань» [23, С. 107]. Людське благополуччя передбачає особисту долученість до чогось вічного. Психології слід враховувати той об'єктивний факт, що Бог «є визначальним,

вирішальним фактором та вирішальною підставою у житті людини та суспільства, що фундаментально впливає на внутрішній світ людини та її життя». Одночасно суверенний Бог певною мірою обмежує своє втручання й Слово в імманентному, бо він створив людей раціональними істотами, здатними дізнаватися все більше й більше про реальність, що існує довкола них, використовуючи свій розум і зацікавленість. Звичайно, що «християнська віра не відповідає на всі наші конкретні запитання і не зупиняє інтелектуальний рух...» [24, С. 121].

Проблемний стан предмета психологічної науки зумовлює труднощі у психологічній практиці. Достовірність будь-якого «пояснення причин проблемного стану клієнта та вибору стратегії втручання, аналіз динаміки зміни, визначення успіху чи не успіху соціальної структури для надання допомоги не можуть сформуватися, ґрунтуючись лише на науці» [25, С. 153]. Це означає, що отримані дані в науковій психології не відіграють вирішальну роль у психологічній практиці. Психолог, що не враховує духовний чинник, не може ефективно працювати із стражданнями людини, сприяючи їх перетворенню в одухотворенні і в той спосіб сприяти її виздоровленню. Як правило психологи-практики неадекватно трактують здатності особистості творити віру, любов, творити добро і бути відповідальним, надіятися. Коли психолог-практик не враховує наявність духовного я у внутрішньому світі особистості, то часто пропонує клієнтам культивувати індивідуалізм, егоїзм, себелюбство, егоїстичне самоствердження, необґрунтовану самооцінку тощо, що призводить до нових диструкцій у майбутньому.

Звичайно, у піклуванні про душу людини «сучасна психологія здобула певну перевагу над християнством» [26, С. 9 – 52]. Християнські психологи мають надто слабкий зворотний конструктивний вплив на сучасну психологічну

науку. Останнім часом «християнські психологи нарешті прокинулися й побачили інтелектуальну кризу в психологічній науці, в якій вона опинилася» [27, С. 27].

Якщо психологія претендує на вивчення внутрішнього світу людини, то вона повинна враховувати наявність у ньому двох складових, по-перше, психіки як прижиттєвого утворення, виникнення якого зумовлене існуванням людини у соціальному і матеріальному світах та, по-друге, духовної складової, яка стосується духовних здатностей і має трансцендентне (божественне) походження. У онтологічному і феноменологічному планах ці складові взаємодіють між собою. Як показують монографічні дослідження між духовною складовою та психікою соціального походження може існувати, по-перше, більш чи менш тривала чи ситуативна синергія, по-друге, особистість може жити так й не відкривши у своєму внутрішньому світі духовного я, по-третє, вона може взагалі заперечувати його існування (матеріалісти, атеїсти) і, по-четверте, навіть може створювати антидуховність (сатаністи). На сучасному етапі більшість теоретиків і практиків у сфері психології не відкрили у своєму внутрішньому світі духовне я, а тому їх теоретичні побудови (концепції, теорії, концепти) чи психологічна практика не враховують існування духовного я у внутрішньому світі людини, і тому воно (духовне я) має проблемний статус у психологічній науці.

Висновки. Отже, можна однозначно констатувати, що в процесі історичного розвитку відбулася редукція предмета психологічної науки з науки про душу, що передбачає цілісне уявлення про внутрішній світ, в якому окрім прижиттєвих психологічних та особистісних утворень, представлено духовне трансцендентного походження, до науки про психіку як прижиттєвого утворення соціального походження. Це призвело до однобічного розгляду станів, процесів та властивостей внутрішнього світу людини, зокрема. Поза

увагою дослідників виявилися духовні здатності вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, надіятися, терпіти, сприймати вічність, здатність трансцендентувати не тільки з ситуації до ситуації, від однієї діяльності до іншої, від однієї людини до іншої чи групи до іншої групи, але й трансцендентувати до духовної сфери. Це означає, що психіку слід розглядати як зумовлену соціально, соматично, активністю та самоактивністю людини, а також духовною сферою. Неврахування онтологічного статусу духовного я у внутрішньому світі особистості у психологічній практиці зумовлює її нездатність ефективно і за короткий період часу вирішувати складні проблеми душевного життя людини – втрати сенсу життя, апатію, депресію, страхи, виникнення посттравматичних синдромів тощо. Відтак українським психологам необхідно звернути увагу на духовну складову внутрішнього світу людини і в той спосіб повернути психології її первинне визначення та призначення – бути наукою про душу.

Список використаних джерел:

1. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя /пер. з англ. Ольга Демиденко; за фак. ред. Дмитра Залевського і
2. Савчин, М.В. Методологеми психології: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. 224 с.
3. Фрейд З. Человек Мойсей: психология религии / З. Фрейд; пер. с нем. А. М. Боковиков. – М.: Академический Проект, 2007. 186 с.
4. Маєрс Девіс Дж. Теорія рівнів пояснення / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 53 – 108.
5. Маєрс Девіс Дж. Теорія рівнів пояснення / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять

поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 53 – 108.

6. Робертс Роберт К.Т., Вотсон П. Дж. Християнська психологія / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С.157 – 208.

7. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020.448 с.

8. Олпорт Г. Становление личности: Избранные труды / Г. Олпорт. – М.: Смысл, 2002. 462 с.

9. Джон Л. Стептон Інтеграційний підхід / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 109 – 156.

10. Джон Л. Стептон Інтеграційний підхід / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 109 – 156.

11. Маєрс Девіс Дж. Теорія рівнів пояснення / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 101 – 102.

12. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 248 с.

13. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 248 с.

14. Джонсон Л. Ерік Християни у психології: стислий історичний ракурс/ Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і

психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 9 – 52.

15. Коу Джон Г., Голл Тодд В. Трансформаційна психологія / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 209 – 254.

16. Робертс Роберт К.Т., Вотсон П. Дж. Християнська психологія / Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 157 – 208.

17. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 448 с.

18. Джонсон Л. Ерік Християни у психології: стислий історичний ракурс/ Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 5 – 52.

19. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Прикладная логотерапия / А. Лэнгле. – 4-е изд. – М.: Генезис, 2011. 128 с.

20. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 248 с.

21. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 448 с.

22. Савчин, М.В. Духовна парадигма психології: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. 224 с.

23. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 248 с.

24. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 248 с.

25. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. 248 с.

26. Джонсон Л. Ерік Християни у психології: стислий історичний ракурс/ Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 9 – 52.

27. Джонсон Л. Ерік Християни у психології: стислий історичний ракурс/ Джонсон Л. Ерік та ін. Християнство і психологія: п'ять поглядів / перекл. з англ. Надійка Гербіш. – К.: ВИДАВЕЦЬ ПАЛИВОДА А.В., 2018. 328 с. С. 9 – 52.

